

Likay Pa, Ruammit Banthoeng Sin Troupe, and its Value Creation for the Community in the Dimension of Cultural Capital

Rawiwan Wanwichai*

Phunchita Detkhрут

Naprapaporn Rootjanawet

Srinakharinwirot University

*Corresponding author e-mail : rawiwan@g.swu.ac.th

Abstract

This academic article aims to present the history, performance methods, literary drama, and the role of Likey Pa, Ruammit Bunterngsin Troupe of Krabi Province, in creating value for the community. It focuses on the troupe's contributions to the transmission and conservation of intangible cultural heritage, the creation of learning spaces, and the promotion of cultural capital derived from local wisdom.

Likey Pa is a folk performing art prevalent in Southern Thailand. The Ruammit Bunterngsin Troupe is the oldest Likey Pa troupe in Krabi Province, established by Mr. Ruam Mitphakdi in 1954 and continuing to this day under the leadership of Mr. Truek Plodrit. The troupe plays a crucial role in preserving and transmitting the intellectual heritage of Likey Pa, maintaining traditional performance styles, dramatic scripts, musical compositions, and costumes, while also adapting to contemporary contexts. Furthermore, the Ruammit Bunterngsin Troupe emphasizes the creation of learning spaces by establishing a Likey Pa learning center in the form of a folk museum and by transferring knowledge to students in educational institutions. This effort aims to disseminate the knowledge and skills of Likey Pa performance to both youth and interested individuals. As an intangible cultural heritage, Likey Pa is more than mere entertainment; it is an essential tool for promoting cultural capital. The Ruammit Bunterngsin Troupe plays a vital role in preserving and transmitting knowledge, creating value and adding economic worth, and enhancing the creative economy.

This article analyzes the role of Likey Pa, Ruammit Bunterngsin Troupe, in promoting cultural capital through the perspective of intangible cultural heritage. This analysis demonstrates the creation of value and benefits in economic, social, and cultural dimensions for both the community and the nation.

Keywords: Likey Pa Ruammit Bunterngsin Troupe, Creating Community Value, Cultural Capital

ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์กับการสร้างคุณค่าต่อชุมชน ในมิติทุนทางวัฒนธรรม

ระวีวรรณ วรรณวิไชย*

พัฒนจิตตา เดชครุฑ

ณประภาพร รุจจนเวท

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

*อีเมลผู้ประสาน : rawiwan@g.swu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอประวัติความเป็นมา วิธีการแสดง วรรณกรรม บทละคร และบทบาทของลิเกป่า คณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ จังหวัดกระบี่ ประเด็นการสร้างคุณค่าต่อชุมชน ทั้งบทบาทด้านการสืบทอดและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญา บทบาทด้านการสร้างสรรค์พื้นที่เรียนรู้ และบทบาท ในการส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรมจากมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลิเกป่า เป็นศิลปะการแสดงอันเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่แพร่หลายในภาคใต้ของไทย ซึ่งคณะรวม มิตรบันเทิงศิลป์เป็นคณะลิเกป่าที่เก่าแก่ที่สุดของจังหวัดกระบี่ ก่อตั้งโดยนายรวม มิตรภักดี ในปี พ.ศ. 2497 และสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายตริก ปลอดฤทธิ์ เป็นหัวหน้าคณะคนปัจจุบัน คณะลิเกป่านี้นี้มี บทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกภูมิปัญญาลิเกป่า โดยรักษารูปแบบการแสดง บทละคร เพลง ประกอบการแสดง และการแต่งกายแบบดั้งเดิมไว้ พร้อมกับการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย นอกจากนี้ คณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์พื้นที่เรียนรู้ โดยจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ลิเกป่าใน รูปแบบพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนในสถานศึกษา เพื่อเผยแพร่ความรู้และทักษะ การแสดงลิเกป่าให้กับเยาวชนและผู้สนใจ ในฐานะที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ลิเก ป่าจึงมิใช่เพียงการแสดงเพื่อความบันเทิง แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรม โดย คณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์มีบทบาทในการธำรงรักษา สืบทอดองค์ความรู้ สร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม อีกทั้งยัง เสริมสร้างเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

บทความนี้ได้วิเคราะห์บทบาทของลิเกป่า คณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ ในการส่งเสริม ทุนทางวัฒนธรรม โดยเน้นมุมมองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าและ ประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมให้กับชุมชนและประเทศชาติ

คำสำคัญ : ลิเกป่า คณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์, การสร้างคุณค่าต่อชุมชน, ทุนทางวัฒนธรรม

1. บทนำ (Introduction)

“ทุนทางวัฒนธรรม” เป็นมรดกอันหมายรวมถึงทั้ง “มูลค่า” และ “คุณค่า” มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ในศตวรรษที่ 20 ปีแยร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสได้นำเสนอทฤษฎี “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ชนชั้น และอำนาจในสังคม ซึ่งทฤษฎีนี้ได้สร้างผลกระทบอย่างมากและยาวนานต่อวาทกรรมทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาเรื่องชนชั้น (Cairns, 2019) ประเทศไทยของเราเป็นประเทศที่มีความอุดมด้วยวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า มีความงดงามโดดเด่นด้วยวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีภูมิปัญญาไทยที่สั่งสมโดยปราชญ์ชาวบ้านที่กระจายอยู่ในท้องถิ่นต่างๆของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นงานศิลปหัตถกรรม ประเพณี พิธีกรรม ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น อาหาร ตลอดจนศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น ทุนทางวัฒนธรรมสามารถเกื้อกูลการดำรงชีวิตและวิถีความเป็นอยู่ของคนไทยให้ดีขึ้น สอดคล้องกับ (Prasansakthawee, 2017) ที่กล่าวว่า “...ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องด้วยประเทศไทยมีความโดดเด่นและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีความรู้ด้านภูมิปัญญาไทยมากมายกระจายอยู่ทุกพื้นที่ซึ่งหากสามารถพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทุนดังกล่าวได้อย่างเต็มที่แล้วก็นำมาซึ่งการสร้างสรรคคุณค่าและมูลค่าอันส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงามในที่สุด...” นับเป็นการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทั้งยังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้แก่ชุมชนด้วยการนำทุนทางวัฒนธรรมมาพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

ลิเกป่า เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของภาคใต้ นิยมแสดงในจังหวัดพัทลุง ตรัง กระบี่ สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช “...สันนิษฐานว่าลิเกป่าได้แบบอย่างมาจากพวกแขก คำว่า “ลิเก” มาจากการร้องเพลงของพวกแขกเจ้าเซ็นที่เรียกว่าติเกร์ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซีย แขกเจ้าเซ็นมีน้ำเสียงไพเราะเป็นที่นิยมฟังกันทั่วไป ต่อมาคนไทยได้เริ่มฝึกหัดเล่นลิเกบ้าง ในขั้นแรกเป็นทำนองสวดของเจ้าเซ็น ใช้ผู้แสดงประกอบด้วย แยกแดง ยาหยี เสนา และเจ้าเมือง ส่วนที่เหลือเป็นผู้แสดงประกอบและลูกคู่ เครื่องดนตรีมีกลองรำมะนาหรือโทน โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และซอ โดยใช้สถานที่แสดงในตอนแรก ๆ ใช้แสดงบนพื้นดินเช่นเดียวกับโนราต่อมิจึงมีการปลูกสร้างเวทีเพื่อให้ผู้ชมมองเห็นการอย่างชัดเจนขึ้น ลิเกป่าถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาไทยที่ดีงามอีกแขนงหนึ่ง...” (Changsarn, 2013)

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ ประวัติความเป็นมา วิธีการแสดงวรรณกรรมบทละครประกอบการแสดง ตลอดจนบทบาทในการสร้างคุณค่าต่อชุมชนในมิติทุนทางวัฒนธรรมผ่านมุมมองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยในการวิเคราะห์นั้นจะใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของ Pierre Bourdieu นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ทฤษฎีนี้ ระบุ ทุนทางวัฒนธรรมไว้ 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ ทุนในสภาพฝังตัว (embodied cultural capital), ทุนในสภาพวัตถุวิสัย (objectified cultural capital), และทุนในสภาพสถาบัน (institutionalized cultural capital) เพื่อทำความเข้าใจคุณค่าที่ลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์สร้างขึ้นต่อชุมชน อีกทั้งเพื่ออธิบายลักษณะของทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในคณะลิเกป่าแห่งนี้ว่ามีส่วนในการสร้างคุณค่าต่อชุมชนอย่างไร

2. เนื้อหาของเรื่อง (Content of the story)

ประวัติความเป็นมาของลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์ จังหวัดกระบี่

ลิเกป่า เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่แพร่หลายในท้องถิ่นภาคใต้ของไทย อาทิ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง กระบี่ ตรัง พังงา ภูเก็ต และสงขลา เป็นต้น บางครั้งพบว่ามีการเรียกชื่อที่แตกต่างออกไป เช่น ลิเกบก ลิเกรำมะนา ลิเกแขกแดง เป็นต้น ลิเกป่าเกิดขึ้นในสมัยใดไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด มีนักวิชาการเชื่อว่าลิเกป่าอาจเริ่มมีขึ้นที่จังหวัดตรัง แต่บางกระแสก็เชื่อว่าน่าจะเริ่มมีขึ้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ซึ่งข้อสันนิษฐานทั้งสองยังไม่มีหลักฐานใดยืนยันแน่ชัด นอกจากนี้ยังมีข้อสันนิษฐานว่า “...ลิเกป่ากับลิเกภาคกลาง คงจะมีต้นเค้าร่วมกัน เพราะมีเอกลักษณ์สำคัญเหมือนกันคือ “ออกแขก” แต่ในระยะพัฒนาการได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมต่างกันไป จึงทำให้แตกต่างกันไป โดยลิเกป่าได้รับอิทธิพลบางส่วนในด้านดนตรีและการแต่งกายจากมลายูรับอิทธิพลด้านทำนองเพลงร้องบางส่วนจากเพลงไทยเดิม และรับอิทธิพลการร่ายรำจากโนราห์ท่วงท่าการแสดงของลิเกป่าจึงเป็นแบบผสมผสาน...” (Sompradit, 2008) ทั้งนี้จังหวัดกระบี่เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการแสดงลิเกป่าแพร่หลายมาตั้งแต่อดีต แม้ในปัจจุบันจะคลาญความนิยมลงไปมาก แต่ก็ยังคงมีคณะลิเกป่าที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งยังคงอนุรักษ์สืบสานการแสดงอย่างต่อเนื่อง คือ ลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์

ลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์ เกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชนที่มีความสนใจ ชื่นชอบ และต้องการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ก่อตั้งโดย นายรวม มิตรภักดี ในปี พ.ศ. 2497 มีการสืบทอดองค์ความรู้และทักษะการแสดงมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตทำให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ปัจจุบันมีนายตริก ปลอดภัย เป็นหัวหน้าคณะ นายตริกมีความชื่นชอบในการแสดงลิเกป่าตั้งแต่วัยเด็กและมีโอกาสได้เริ่มฝึกหัดลิเกป่าเมื่ออายุได้ประมาณ 20 ปี กับนายสวาสดี แก้วโลก และนายเดช แก้วทิพย์ ผู้มีความเชี่ยวชาญและมีชื่อเสียงด้านการแสดงลิเกป่าเป็นอย่างมากในยุคสมัยนั้น ด้วยความสนใจและรักในลิเกป่าอย่างแท้จริง นายตริกจึงมีความพยายามฝึกหัดเรียนรู้จากครูทั้งสองท่านอย่างมุ่งมั่นจนได้รับความไว้วางใจให้สามารถออกแสดงกับครูได้ การก่อตั้งคณะลิเกป่านี้นี้ได้เป็นการสืบทอดโดยตรงจากบรรพบุรุษ แต่เกิดจากการรวมตัวกันของผู้ที่มีใจรักในศิลปะการแสดงลิเกป่า ด้วยเหตุดังกล่าวการที่คณะลิเกป่านี้นี้ไม่ได้สืบทอดจากสายเลือดแต่มาจาก “ใจรัก” ของกลุ่มบุคคล แสดงให้เห็นถึงเส้นทางที่แตกต่างในการสั่งสมและฝังตัวของทุนทางวัฒนธรรมในกลุ่มบุคคลเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงการได้มาซึ่งทักษะและความรู้ที่เกิดจากการลงทุนส่วนบุคคลและความมุ่งมั่นอย่างมีสติซึ่งนำไปสู่การก่อร่างสร้างตัวของ “อุปนิสัย” (habitus) ใหม่สำหรับกลุ่ม การเกิดขึ้นของคณะลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์จึงเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าทุนทางวัฒนธรรมในสภาพฝังตัวสามารถถูกสร้างขึ้นและรวบรวมได้ผ่านการกระทำอย่างกระตือรือร้น ไม่ใช่เพียงแค่การรับช่วงต่อจากรุ่นสู่รุ่นเท่านั้น

ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ลิเกป่าได้หยุดชะงักไปด้วยเหตุผลของภาวะทางสงคราม แม้เมื่อสิ้นสุดสงครามแล้วก็ยังไม่มีการจัดการแสดงเหมือนเช่นเดิม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2524 ด้วยความพยายามที่จะฟื้นฟูอนุรักษ์การแสดงพื้นบ้าน จังหวัดกระบี่จึงได้จัดประกวดการแสดงลิเกป่าขึ้น “...ผู้ใหญ่บ้านตำบลโคกยางในสมัยนั้นได้ชักชวนให้นายตริกเข้าร่วมประกวด ด้วยใจรักในศิลปะการแสดงลิเกป่า นายตริกจึงได้รวบรวมสมัครพรรคพวกผู้ที่มีใจรักและสนใจในศิลปะการแสดงลิเกป่าจัดตั้งคณะขึ้นมา ใช้ชื่อว่า “คณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์” โดยมีนายตริก ปลอดภัย เป็นหัวหน้าคณะ และรับบทแขกแดงซึ่งเป็นตัวหลักที่สำคัญในการแสดงลิเกป่า ผลการประกวดในครั้งนั้น “คณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์” ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดลิเกป่าเนื่องในงานส่งเสริมการละเล่นพื้นเมืองท้องถิ่น...” (Anukul, 2013) หลังจากการประกวดในครั้งนั้นทำให้ลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์ได้รับความนิยมและได้รับเชิญไปแสดงเนื่องในโอกาสต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นที่รู้จักของผู้คนเพิ่มขึ้นอย่างแพร่หลาย ต่อมาในปี พ.ศ.2534 นายตริก ปลอดภัย ได้รับการประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็น “ผู้สนับสนุนการอนุรักษ์

มรดกไทยดีเด่น” และในปี พ.ศ.2537 ได้รับการประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็น “ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดงลิเกป่า” ปัจจุบันลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ ของนายตริก ปลอดฤทธิ์และคณะ ยังคงจัดการแสดงลิเกป่าอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาด้วยใจมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์สืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้อยู่เป็น มรดกไว้ให้คนรุ่น หลัง โดยโอกาสในการแสดงมีทั้งในงานบุญงานประเพณีของท้องถิ่น งานแสดงเชิงอนุรักษ์ซึ่ง จัดโดยหน่วยงานของท้องถิ่นและการถ่ายทอดความรู้แก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษา (ตริก ปลอดฤทธิ์, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

Figure 1 นายตริก ปลอดฤทธิ์ หัวหน้าคณะลิเกป่ารวมมิตรบันเทิงศิลป์ ณ ศูนย์เรียนรู้ศิลปพื้นบ้านลิเกป่า ต.โคกยาง อ.เหนือคลอง จ.กระบี่

Source : Meksuwan (2023)

การแสดงลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์

การแสดงลิเกป่าเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านโคกยาง จังหวัดกระบี่ ด้วยเหตุที่ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์เป็นคณะเดียวที่สืบทอดการแสดงมาอย่างยาวนานจากอดีต จนปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นของบ้านโคกยาง แม้ว่าในปัจจุบัน ความนิยมและการว่าจ้างงานลิเกป่าจะลดน้อยลง แต่ชุมชนยังคงให้ความสำคัญในฐานะของภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงท้องถิ่น ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือคณะลิเก ป่า ประกอบด้วยนักแสดงและนักดนตรี โดยนักแสดงแบ่งเป็น 2 ชุด ชุดหนึ่งเป็นการแสดงตามธรรมเนียม ของลิเกป่าเรียกว่า ชุดการแสดงเรื่อง “แขกแดง” ผู้แสดงจำนวน 4 คน คือ แขกแดง ยาหยี เจ้าเมือง และ เสนา ส่วนอีกชุดหนึ่งเป็นการแสดงเรื่องซึ่งมักเป็นนิยายพื้นบ้านหรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ การแสดงเป็นเรื่องนี้ จะใช้นักแสดงจำนวนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเรื่องที่แสดง กรณีที่ต้องใช้ผู้แสดงจำนวนมาก อาจให้ลูกคู่บางคน ทำหน้าที่เป็นนักแสดงร่วมกับนักแสดงชุดแขกแดงด้วย

Figure 2 นักแสดงลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์ ณ ศูนย์เรียนรู้ศิลปพื้นบ้านลิเกป่า
ต.โคกยาง อ.เหนือคลอง จ.กระบี่

Source : Meksuwan (2023)

ส่วนนักดนตรี จำนวนประมาณ 5 – 8 คน ขึ้นอยู่กับลักษณะของงานที่ได้รับการว่าจ้างไปแสดง โดยนักดนตรีนอกจากทำหน้าที่บรรเลงดนตรีแล้วยังทำหน้าที่เป็นลูกคู่ทำหน้าที่ขับบทว่าดอกละรับบทร้องของผู้แสดงตามทำนองเพลงต่าง ๆ ด้วย

1) **เครื่องดนตรี** ประกอบด้วย รำมะนา 1 – 2 ใบ กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก 1 ลูก โหม่ง 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ปี่ 1 เล้า แต่เดิมลิเกป่าคงจะใช้เพียงรำมะนาอย่างเดียว จึงมีการเรียกชื่อการแสดงชนิดนี้อีกอย่างหนึ่งว่า “ลิเกรำมะนา”

2) **การแต่งกาย** การแต่งกายของนักแสดงลิเกป่าเป็นการแต่งกายตามลักษณะของตัวละครที่ได้รับบทบาท แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ แต่งกายตามเรื่องแขกแดง ซึ่งประกอบด้วยตัวละคร 4 ตัว คือ แขกแดง ยาหยี

3) **เจ้าเมือง และเสนา** การแต่งกายตามเนื้อเรื่องนิยายในท้องถิ่นเป็นการแต่งกายตามบทบาทที่ได้รับ เช่น เป็นฤๅษี เป็นตัวประกอบอื่น ๆ ทั้งนี้พบว่า การแต่งกายของลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์ ยังคงการแต่งกายเพื่อนำเสนอลักษณะของตัวละครแต่ละตัวตามท้องเรื่อง เช่น การแต่งกายของแขกแดงยังคงใส่เสื้อแขนยาวสวมเสื้อนอกทับ สวมกางเกงขายาวนุ่งผ้าโสร่งทับ สวมหมวกสีดำแบบชาวมุสลิม เติมนวดเคราและจมูกโตเลียนแบบแขก โดยจมูกทำจากไม้ทาสีแดง) เป็นต้น อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบข้อมูลว่า การแต่งกายสามารถประยุกต์ปรับเปลี่ยนตามความสวยงาม ความสะดวก ความพร้อม และโอกาสในการแสดง (นพดล พลอุดฤทธิ์, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566) ลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์มีความโดดเด่นในการรักษารูปแบบการแสดงลิเกป่าแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตามคณะก็ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางส่วนให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านเครื่องแต่งกายและเครื่องดนตรี เพื่อให้การแสดงยังคงเข้าถึงผู้ชมในยุคสมัยใหม่ได้ การปรับตัวของรูปแบบการแสดงและเครื่องแต่งกายของคณะลิเกป่าคณะรวมมิตรบ้านเทิงศิลป์นั้นสะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองที่สำคัญระหว่างความต้องการในการอนุรักษ์ศิลปะดั้งเดิมกับการแสวงหาความอยู่รอดทางวัฒนธรรมในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การที่คณะยังคงรักษารูปแบบการแสดงดั้งเดิมไว้ได้ ในขณะเดียวกันก็มีการปรับรูปแบบเครื่องดนตรีและ การแต่งกายบางส่วนให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึง “อุปนิสัย” (habitus) ที่มีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้ ซึ่งมีใช้การสูญเสียทางวัฒนธรรม แต่เป็นกลไกเชิงกลยุทธ์ในการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดงนี้ในภูมิทัศน์ทางสังคมที่ความนิยมของรูปแบบดั้งเดิมลดลง การปรับตัวนี้บ่งชี้ว่าคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมไม่ได้หยุดนิ่ง แต่ต้องได้รับการประเมินและนำเสนอใหม่อย่างต่อเนื่อง

เพื่อรักษาสาระสำคัญและความน่าสนใจซึ่งจะช่วยให้เกิดการ "สร้างซ้ำทางสังคม" (social reproduction) ของศิลปะการแสดงนี้ต่อไป

วิธีการแสดงลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์

ขนบนิยมในการแสดงลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ มีลำดับดังนี้

การเบิกโรงหรือเรียกว่า การตั้งพิธีเบิกโรง เป็นการเริ่มต้นทุกครั้งก่อนการแสดง การเบิกโรงคือการนำอุปกรณ์การแสดงทั้งหมดขึ้นโรงโดยหัวหน้าคณะเป็นผู้ทำพิธี พิธีดังกล่าวเป็นความเชื่อเรื่องการเคารพครูอาจารย์ หลังจากทำพิธีเสร็จก็จะเข้าสู่ลำดับการแสดงต่อไป

การโหมโรงหรือการลงโรง เป็นการบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดงโดยมีความมุ่งหมายที่จะแจ้งผู้ชมให้ทราบว่าการแสดงกำลังจะเริ่มขึ้นแล้ว อีกทั้งเพื่อให้นักแสดงเตรียมพร้อมสำหรับการแสดงเวลาในการแสดงมิได้มีการกำหนดแน่นอนขึ้นอยู่กับจำนวนผู้ชมและความพร้อมของนักแสดง

การว่าดอกลี เป็นการขับบทของลูกคู่หลังจากจบการโหมโรง เป็นการขับร้องบทกลอนเกี่ยวกับดอกไม้แต่ละชนิด การว่าดอกลีลูกคู่จะผลัดกันร้องทีละคนรอบวง เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการพรรณนาความรักระหว่างชายหญิง การเกี่ยวพาราสีโดยแทนผู้หญิงด้วยดอกไม้ต่าง ๆ

การบอกชุด เป็นการบอกกล่าวให้ผู้ชมทราบว่าการแสดงมีชุดอะไรบ้าง อย่างไรก็ตามขนบนิยมในการแสดงลิเกป่าและความชื่นชอบของผู้ชมโดยทั่วไป คณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์จึงมักแสดงเรื่องแขกแดงเป็นเรื่องประจำ ส่วนการแสดงชุดอื่น ๆ เป็นเพียงการบอกกล่าวตามธรรมเนียม อาจจะไม่แสดงหรือไม่แสดงก็ได้

การออกแขก เป็นธรรมเนียมที่สำคัญและเป็นจุดเด่นของการแสดงลิเกป่า ด้วยลีลาการเต้นอันกระฉับกระเฉงของแขกแดงถือเป็นศิลปะที่สำคัญของการแสดง พร้อมทั้งเสียงขับบทอันกังวานไพเราะของยาหยา รวมถึงกิริยาท่าทาง หน้าตา และคำพูดของเสนาที่ร่วมกันสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชม (Anukul, 2013)

การเล่นเรื่อง เป็นการแสดงตามเรื่องที่ได้มีการตกลงว่าจ้างกันไว้ ในสมัยก่อนเรื่องที่นำมาแสดงมีทั้งนิทานพื้นบ้าน วรรณคดีไทย นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ส่วนเรื่องราวที่แต่งขึ้นเองนั้นทางคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ได้เคยพยายามแต่งบทขึ้นเองให้มีความทันสมัยโดยอ้างอิงจากละครโทรทัศน์หรือสถานการณ์ปัจจุบันลงไปบ้าง แต่พบว่าไม่เป็นที่ยอมรับ แต่ความนิยมของผู้ชมชื่นชอบเรื่องแขกแดงมากที่สุด นอกจากนี้ผู้ชมได้เคยให้ข้อคิดเห็นว่าการให้ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์อนุรักษ์สืบทอดขนบการแสดงแบบดั้งเดิมไว้มากกว่า (นพดล ปลอดฤทธิ์, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

การส่งครู เป็นขั้นตอนตามขนบนิยมและความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพครูบาอาจารย์ โดยในช่วงก่อนเริ่มการแสดงได้มีการเชิญครูอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยคุ้มครองการแสดง ดังนั้นเมื่อแสดงจบจึงต้องมีการส่งครู

วรรณกรรมบทละครประกอบการแสดงลิเกป่า

คุณสมบัติที่โดดเด่นของลิเกป่าคือลักษณะการแสดงที่เน้นการเต้นสด ผู้แสดงจะสร้างบทสนทนาและการแสดงขึ้นมาเองอย่างเป็นธรรมชาติภายใต้โครงเรื่องที่ยืดหยุ่น การมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับผู้ชมเป็นสิ่งสำคัญ ผู้แสดงมักจะพูดคุยหยอกล้อกับผู้ชมอย่างมีไหวพริบ สร้างอารมณ์ขัน และสอดแทรกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของผู้ชมนี้ช่วยสร้างประสบการณ์ทางละครที่ใกล้ชิดและมีพลวัต เนื้อเรื่องของลิเกป่าครอบคลุมหลากหลายประเด็น ตั้งแต่เหตุการณ์

ทางประวัติศาสตร์ เรื่องราวความรัก นิทานปรัมปรา ไปจนถึงการวิพากษ์วิจารณ์สังคม เรื่องราวแบบดั้งเดิมมักดัดแปลงมาจากวรรณกรรมจักร ๆ วงศ์ ๆ และนิทานพื้นบ้าน ในขณะที่คณะสมัยใหม่ก็นิยมแสดงเรื่องราวที่แต่งขึ้นเองในรูปแบบนวนิยายร่วมสมัย โดยมีโครงเรื่องที่ชัดเจนระหว่างตัวละครฝ่ายดีและฝ่ายร้าย

วรรณกรรมบทละครที่ใช้ในการแสดงลิเกป่าของคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์มีความหลากหลายทั้งเนื้อหาที่ดัดแปลงมาจากวรรณคดีไทย เช่น อิเหนา โคบุตร และเนื้อหาที่แต่งขึ้นใหม่ เนื้อหาส่วนใหญ่ มักเกี่ยวข้องกับความรัก การผจญภัย การต่อสู้ และการเสียสละสังขตม์ โดยมีชุดการแสดงที่เป็นที่นิยม คือ ชุดแขกแดง ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับแขกจากเมืองกัลกัตตาที่มาค้าขายในประเทศไทยและได้แต่งงานกับหญิงไทย ชุดแขกแดงนี้ถือได้ว่าเป็นการแสดงชุดครูของลิเกป่า และคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ยังคงอนุรักษ์การแสดงชุดนี้ไว้ นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่น เช่น เรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี สิ่งลี้ลับ และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมในท้องถิ่น วรรณกรรมบทละครที่ใช้ในการแสดงลิเกป่ามีลักษณะเด่นในการใช้ภาษาในบทละครลิเกป่าที่มีความหลากหลายและน่าสนใจ กล่าวคือ ภาษาที่ใช้ในบทละครลิเกป่าของคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์เป็นภาษาท้องถิ่นภาคใต้ โดยมีการผสมผสานภาษาไทยกลางในบางบท โดยเฉพาะบทของตัวละครเอก เช่น พระเอก นางเอก การใช้ภาษาท้องถิ่นนี้ช่วยให้ผู้ชมในท้องถิ่นเข้าใจเนื้อหาและรู้สึกใกล้ชิดกับตัวละคร นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาษาที่ตลกขบขัน เสียสละสังขตม์และสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านซึ่งเป็นเสน่ห์สำคัญของลิเกป่า ในบทของตัวละครแขกแดง จะมีการใช้ภาษาไทยท้องถิ่นดัดเสียงให้เร็วเหมือนแขก เพื่อสร้างอารมณ์และความบันเทิงให้กับผู้ชม ภาษาที่ใช้ในบทละครลิเกป่า คณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ จังหวัดกระบี่ สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของมรดกพื้นบ้านภาคใต้ และกลวิธีในการสร้างอารมณ์ให้กับผู้ชม โดยสามารถจำแนกองค์ประกอบทางภาษาได้ดังนี้

ภาษาท้องถิ่น: ภาษาหลักที่ใช้ในการแสดงคือภาษาท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งปรากฏเด่นชัดในบทสนทนาของตัวละครตลกและตัวละครที่เป็นชาวบ้าน การใช้ภาษาท้องถิ่นนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึกใกล้ชิดคุ้นเคยระหว่างผู้ชมกับตัวละคร เสริมสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและทำให้ผู้ชมเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น (Department of Cultural Promotion, 2025) กล่าวถึงบทร้องและบทสนทนาที่นิยมใช้ในการแสดงลิเกป่าว่า “...ภาษาที่ใช้ใน บทร้องและบทสนทนาใช้ทั้งภาษากลางและภาษาถิ่นได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวละครนั้น ๆ เช่น แขกแดงใช้ภาษาถิ่นได้แต่ดัดสำเนียงให้เป็นเสียงแขกลิ้นร้ว ส่วนตัวยาหยีใช้ภาษากลางสลับกับภาษาถิ่นได้โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น หากพูดกับท่านเจ้าเมืองมักใช้ภาษากลาง แต่หากพูดกับชาวบ้านทั่วไปก็จะใช้ภาษาถิ่นได้ ส่วนตัวเจ้าเมืองเองมักพูดภาษากลางเป็นส่วนใหญ่ สำหรับเสนาใช้ภาษาถิ่นได้เป็นหลัก...”

ภาษาไทยกลาง: แม้ภาษาท้องถิ่นจะเป็นภาษาหลัก แต่บทละครลิเกป่ายังมีการใช้ภาษาไทยกลางผสมผสานอยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทพูดของตัวละครเอก เช่น พระเอก นางเอก ซึ่งมักเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง การใช้ภาษาไทยกลางช่วยให้เนื้อเรื่องมีความเป็นสากลมากขึ้น และผู้ชมจากภูมิภาคอื่นสามารถเข้าใจเนื้อหาได้โดยไม่เกิดอุปสรรคทางภาษา

ภาษาเฉพาะ: ในชุดการแสดงแขกแดง ซึ่งเป็นชุดการแสดงที่ได้รับความนิยม จะมีการใช้ภาษาเฉพาะที่เรียกว่า “ภาษาแขก” ซึ่งเป็นการดัดแปลงภาษาไทยให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาอินเดีย โดยการออกเสียงเร็วเร็ว เน้นเสียงสูงต่ำและใช้คำศัพท์เฉพาะบางคำ ภาษาแขกนี้ช่วยสร้างสีสันและอารมณ์ให้กับการแสดงทำให้ผู้ชมรู้สึกเพลิดเพลินและสนุกสนานไปกับความแปลกใหม่ทางภาษา

ภาษาตลกขบขัน: ภาษาตลกขบขันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ในลิเกป่า โดยมักปรากฏในบทพูดของตัวละครตลก ซึ่งทำหน้าที่สร้างเสียงหัวเราะ ผ่อนคลายบรรยากาศ และเสียดสีสังคม ภาษาตลกขบขันในลิเกป่า มีทั้งการเล่นคำ การใช้คำพวน การพูดประชดประชัน และการเลียนเสียง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกลวิธีในการสร้างอารมณ์ขันให้กับผู้ชม

การด้นสด: การด้นสดเป็นศิลปะการแสดงที่สำคัญของลิเกป่า นักแสดงลิเกป่าต้องมีความสามารถในการด้นสดบทพูด บทเพลง และท่าทาง ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การด้นสดนี้ทำให้ภาษาที่ใช้ในการแสดงมีความยืดหยุ่น หลากหลาย และสามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของการแสดงได้อย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาษาที่ใช้ในบทเพลงและบทสนทนาของลิเกป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการศึกษาคณะลิเกป่ารวมมิตรบันเทิงศิลป์มีลักษณะหลายอย่างร่วมกับลิเกป่าโดยทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของทุนทางวัฒนธรรมในสภาพฝั่งตัว ผู้แสดงใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจทางวัฒนธรรมและทักษะการสื่อสารที่ลึกซึ้ง กลวิธีทางภาษาที่ซับซ้อนที่ผู้แสดงลิเกป่าใช้แสดงให้เห็นถึง "ความรู้ทางวัฒนธรรม" ในระดับสูง ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมในสภาพฝั่งตัวที่ช่วยให้พวกเขาสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความหมายในบริบททางวัฒนธรรมเฉพาะของตน

วรรณกรรมบทละครลิเกป่า คณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์: ส่งเสริมคุณค่าต่อชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม

ด้านการส่งเสริมคุณค่าต่อชุมชน วรรณกรรมบทละครลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์มีบทบาทสำคัญในการสร้างคุณค่าให้แก่ชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการ ถ่ายทอดเรื่องราว วิถีชีวิต และความเชื่อ ของคนในท้องถิ่น ทำให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนี้ยังสอดแทรก คติสอนใจและคุณธรรม ต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีให้กับผู้ชม

ภาษาที่ใช้ในบทเพลงและบทสนทนาของลิเกป่าแสดงถึงความเชี่ยวชาญในการสอดแทรกอารมณ์ขันและพลังทางวาทศิลป์ ซึ่งสอดคล้องกับ อุปนิสัยร่วม (habitus) ของผู้ชม การแสดงยังสะท้อนถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และค่านิยมทางสังคม ทำให้ลิเกป่ามีฐานะเป็น สื่อกลางทางศีลธรรมและจิตวิญญาณ โดยเนื้อเรื่องและบทเพลงมีส่วนช่วย ปลุกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม และสร้าง อุปนิสัยทางศีลธรรมร่วมกัน (moral habitus) ในชุมชน

ดังนั้น คุณค่าของลิเกป่าจึงมากกว่าแค่ความบันเทิง แต่ยังทำหน้าที่เป็น สถาบันการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ ที่ช่วยสร้างความผูกพันทางสังคมและความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้ค่านิยมและความเข้าใจร่วมกันถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นอย่างมีนัยสำคัญ

ด้านการส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรม ลิเกป่าเป็นศิลปะการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สะท้อนภูมิปัญญาและวิถีชีวิตท้องถิ่นในด้านภาษา ดนตรี และการแต่งกาย โดยทำหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์ภาษาถิ่นและเป็นแหล่งรวมศิลปะการแสดงหลายแขนง รวมถึงเป็นแรงจูงใจให้เยาวชนสนใจเรียนรู้และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นการมีส่วนร่วมของลิเกป่าในกิจกรรมชุมชน เช่น งานบุญและประเพณี จึงเป็นการช่วยส่งเสริมให้ศิลปะแขนงนี้คงอยู่ต่อไป วรรณกรรมบทละครของลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ จังหวัดกระบี่ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณค่าต่อชุมชนและทุนทางวัฒนธรรมอย่างรอบด้าน โดยมีโครงสร้างภาษาและบทกวีที่ซับซ้อน ผสมผสานภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นได้ พร้อมทั้งใช้คำคมเชิงวาทศิลป์และการประชดประชัน ซึ่งสะท้อนประเพณีทางวรรณกรรมที่ลึกซึ้ง เนื้อเรื่องมักวิพากษ์วิจารณ์สังคมและเสียดสีประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคนทั่วไป เช่น ความยากจน

การทุจริต และความไม่เท่าเทียมทางชนชั้น สอดคล้องกับ (Wiboonsri, 2009) ที่กล่าวว่า “...บทขับร้อง บทกลอนของศิลปะการแสดงลิเกป่าสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินวิถีชีวิต ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แต่ยังคงรูปแบบในการรักษาศิลปวัฒนธรรมทั้งความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดให้เห็นในปัจจุบัน...” การนำเสนอประเด็นเหล่านี้ผ่านเรื่องราวที่เข้าถึงง่าย ทำให้ลิเกป่าเป็นเวทีสำหรับการแสดงออกถึงความรู้สึกและประสบการณ์ร่วมกันของชุมชน คุณค่าทางวัฒนธรรมของลิเกป่าจึงเป็นภาพสะท้อนของความกังวลทางสังคม การปรับตัวของเรื่องเล่าให้เข้ากับยุคสมัยทำให้ลิเกป่ากลายเป็น “กระจกเงาส่องสังคม” ซึ่งช่วยให้สามารถวิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างอำนาจได้อย่างอ้อม ๆ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าทุนทางวัฒนธรรมในสภาพวัตถุวิสัยของลิเกป่าไม่ได้เป็นเพียงประเพณีที่หยุดนิ่ง แต่เป็นเครื่องมือที่มีพลวัตสำหรับการอธิบายทางสังคมร่วมสมัยที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนอย่างต่อเนื่อง การอนุรักษ์และสืบทอดลิเกป่าจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่านี้

การวิเคราะห์ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์กับการสร้างคุณค่าต่อชุมชนในมิติทุนทางวัฒนธรรม

1. ทุนทางวัฒนธรรมในสภาพฝังตัว (Embodied Cultural Capital): การสั่งสมความรู้ ทักษะ และอุปนิสัยทางวัฒนธรรม

ลิเกป่าสะท้อนถึงแนวคิด ทุนทางวัฒนธรรมในสภาพฝังตัว อย่างชัดเจน ผ่านการสั่งสมความรู้ และทักษะของนักแสดง เช่น นายตริก ปลอดฤทธิ์ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ความสามารถในการแสดงที่หลากหลาย ทั้งการรำ การร้อง และการสวมบทบาท สะท้อนให้เห็นถึง อุปนิสัย (habitus) ของคณะลิเกป่ารวมมิตรบันเทิงศิลป์ ที่สามารถรักษารูปแบบดั้งเดิม พร้อมปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยได้อย่างยืดหยุ่น นอกจากนี้ การที่ชุมชนท้องถิ่นให้ความสำคัญและเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรมของลิเกป่า แสดงให้เห็นถึง รสนิยม และพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ปลูกฝังร่วมกัน รสนิยมที่สอดคล้องกันนี้เป็นทุนทางวัฒนธรรมในสภาพฝังตัวแบบรวมหมู่ ซึ่งช่วยตอกย้ำอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของชุมชน การยอมรับและการชื่นชมลิเกป่าจึงนำไปสู่ความเหนียวแน่นทางสังคมที่เพิ่มขึ้น การดำรงอยู่ของคณะลิเกป่ารวมมิตรบันเทิงศิลป์ แม้จะไม่ได้สืบทอดโดยตรงจากบรรพบุรุษ แต่เกิดจากการสั่งสมและฝึกฝนทักษะอย่างต่อเนื่อง ความมุ่งมั่นของสมาชิกในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อสืบสานลิเกป่าถือเป็นการลงทุนอย่างมากในด้านเวลาและแรงงาน ซึ่งเป็น งานทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการป้องกันไม่ให้ทุนทางวัฒนธรรมนี้สูญหายไป และช่วยให้ลิเกป่าสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลง

2. ทุนทางวัฒนธรรมในสภาพวัตถุวิสัย (Objectified Cultural Capital): วัตถุทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้

ลิเกป่าสะท้อนถึงแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมในสภาพวัตถุวิสัยผ่านวัตถุทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายของตัวละคร เช่น แหกแดง ยาหยี และเสนา ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นอุปกรณ์ประกอบฉาก แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงอัตลักษณ์และพัฒนาการของลิเกป่าที่ผสมผสานความดั้งเดิมและความร่วมสมัย นอกจากเครื่องแต่งกายแล้ว เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างเอกลักษณ์ทางเสียงและบรรยากาศ การวิวัฒนาการของเครื่องแต่งกายและเครื่องดนตรีนี้กล่าวได้ว่าเป็นทางเลือกเชิงสุนทรียะที่สะท้อนรสนิยมของคณะและชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นภาษาทางภาพและเสียงที่สื่อสารมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันและการจะชื่นชมวัตถุเหล่านี้ได้อย่างเต็มที่ก็ต้องอาศัยความเข้าใจทางวัฒนธรรมร่วมกันของผู้ชมด้วย ยิ่งไปกว่านั้นเนื้อเรื่องของลิเกป่าที่นำมาจากวรรณคดี

และมีการสร้างสรรค์ใหม่เพื่อดึงดูดผู้ชมรุ่นใหม่ รวมถึงการพัฒนาพื้นที่การแสดงจากพื้นดินไปสู่เวที
ยกพื้นพร้อมฉากที่สวยงาม ล้วนเป็นการลงทุนเพื่อยกระดับประสบการณ์การรับชมและทำให้ลิเกป่า
สามารถแข่งขันได้ในตลาดความบันเทิงสมัยใหม่ การปรับปรุงเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายาม
อย่างต่อเนื่องที่จะรักษาคุณค่าและความเกี่ยวข้องของทุนทางวัฒนธรรมนี้ไว้ เพื่อให้ศิลปะการแสดงนี้
ยังคงเป็นที่มองเห็นและได้รับการยอมรับจากผู้คนในวงกว้าง

3. ทุนทางวัฒนธรรมในสภาพสถาบัน (Institutionalized Cultural Capital): การรับรอง และการยอมรับอย่างเป็นทางการ

ลิเกป่าสะท้อนถึงแนวคิด ทุนทางวัฒนธรรมในสภาพสถาบัน ผ่านการรับรองและการยอมรับ
อย่างเป็นทางการในหลายรูปแบบ ได้แก่ การได้รับรางวัลและการยกย่องต่าง ๆ เช่น การที่นายตริก
พลอดฤทธิ์ หัวหน้าคณะลิเกป่ารวมมิตรบันเทิงศิลป์ ได้รับการยกย่องเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม
และการที่คณะได้รับรางวัลชนะเลิศจากการแข่งขันในปี พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งชื่อคณะ
อย่างเป็นทางการ รางวัลเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “ใบรับรองความสามารถทางวัฒนธรรม” ที่ช่วยยกระดับ
สถานะของคณะให้ได้รับการยอมรับในวงกว้าง และอาจนำไปสู่การสนับสนุนด้านอื่น ๆ ต่อไป นอกจากนี้
การที่คณะลิเกป่ารวมมิตรบันเทิงศิลป์ถูกใช้เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การจัดตั้งศูนย์
การเรียนรู้ลิเกป่าในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ที่บ้านเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและจัดแสดงเครื่องแต่งกาย
อุปกรณ์ประกอบฉาก เครื่องดนตรี และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลิเกป่า ผู้ที่สนใจสามารถเข้ามาศึกษา
เรียนรู้ และสัมผัสกับบรรยากาศของลิเกป่าได้อย่างใกล้ชิด การถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนใน
สถานศึกษา โดยได้ร่วมมือกับสถานศึกษาในท้องถิ่น จัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสาธิต และการฝึกอบรม
เกี่ยวกับลิเกป่า เพื่อปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจ และความรักในศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้กับเยาวชน
และการที่คณะได้รับการยอมรับว่าเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประเภทศิลปะการแสดงพื้นบ้าน
ของภาคใต้ ถือเป็นการยืนยันถึงสถานะสำคัญของคณะในฐานะผู้พิทักษ์และสืบทอดศิลปะการแสดง
อันทรงคุณค่า นอกจากนี้สภาวัฒนธรรมจังหวัดกระบี่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอด
ภูมิปัญญาลิเกป่า โดยมีการจัดประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดลิเกป่าให้
สามารถดำรงอยู่ได้ทั้งในระดับชุมชนและในระดับจังหวัด อย่างไรก็ตาม แม้จะได้รับการยอมรับ
ในเชิงสถาบัน แต่การขาดงบประมาณและการสนับสนุนที่ชัดเจนจากหน่วยงานภาครัฐยังคงเป็นอุปสรรค
สำคัญที่ส่งผลต่อการอยู่รอดของลิเกป่าในระยะยาว สิ่งนี้เน้นย้ำว่าการมีทุนทางวัฒนธรรมในสภาพ
สถาบันที่แข็งแกร่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม
อย่างต่อเนื่อง

การส่งผ่านและการสร้างซ้ำทางสังคมผ่านลิเกป่า

ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการ "การส่งผ่าน
ทางสังคม" และ "การสร้างซ้ำทางสังคม" ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาและพัฒนามรดก
ชุมชน

1. การส่งผ่านทางสังคม (Social Transmission) การส่งผ่านทางสังคมเกิดขึ้นผ่านหลาย
ช่องทาง ทั้งแบบไม่เป็นทางการและแบบเป็นทางการ การฝึกสอนเยาวชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายของนาย
ตริก พลอดฤทธิ์ เป็นตัวอย่างของการส่งผ่านความรู้และทักษะโดยตรงจากผู้เชี่ยวชาญไปยังคนรุ่นใหม่
ซึ่งเป็นการถ่ายทอดทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบฝังแน่นอย่างแท้จริง งานวิจัยของ (Yaemsunthorn,
2023) กล่าวถึงลิเกป่ามีการปรับเปลี่ยนเพื่อปลูกฝังค่านิยมความกตัญญูและลดอคติต่อผู้สูงอายุในเด็ก

นักเรียนผ่านกระบวนการละครเพื่อการศึกษา (TIE) แสดงให้เห็นถึงการปรับใช้ศิลปะเพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคมและการศึกษา การแสดงลิเกป่าสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างเข้าใจง่าย โดยใช้กิริยาท่าทาง เพลง และบทพูดที่เป็นภาษาถิ่น เพื่อสอดแทรกเนื้อหาที่มุ่งปลูกฝังค่านิยมและสะท้อนประเด็นทางสังคม เพื่อให้ศิลปะการแสดงนี้ยังคงดำรงอยู่และได้รับการส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไป ลิเกป่าได้มีการปรับตัวในหลายด้าน เช่น การปรับรูปแบบการแสดงให้สั้นลงเพื่อให้เข้ากับลักษณะของงานในปัจจุบัน การนำเครื่องดนตรีสากลมาใช้ร่วมกับเครื่องดนตรีพื้นเมืองเพื่อเพิ่มความสนุกสนาน และการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) รวมถึงการใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อเผยแพร่และสร้างความยั่งยืน การปรับตัวเหล่านี้เป็นความพยายามอย่างมีสติที่จะทำให้ลิเกป่ายังคงมีความเกี่ยวข้องและดึงดูดใจคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการส่งผ่านแก่นแท้ทางวัฒนธรรมของศิลปะแขนงนี้ข้ามกาลเวลาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การปรับตัวอย่างพลวัตนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอยู่รอดของลิเกป่าและความสามารถในการส่งผ่านทุนทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

2. การสร้างซ้ำทางสังคม (Social Reproduction) ลิเกป่ามีส่วนช่วยในการสร้างซ้ำทางสังคมโดยการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน การแสดงนี้ถือเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ การอนุรักษ์รูปแบบการเล่น โครงสร้างบท และตัวละครดั้งเดิมจึงเป็นสิ่งสำคัญ การรักษารูปแบบประกอบเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างกรอบวัฒนธรรมร่วมกันในชุมชน นอกจากนี้ ลิเกป่ายังเป็นแหล่งส่งเสริมมิตรภาพและความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ในบทบาทของการแสดงในโอกาสต่าง ๆ ของชุมชนทำหน้าที่เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำซึ่งนำผู้คนในชุมชนมารวมตัวกัน เสริมสร้างความผูกพันและเครือข่ายทางสังคมอันเป็นทุนทางสังคม การมีส่วนร่วมและการชื่นชมร่วมกันนี้ช่วยปลูกฝังความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของในหมู่คนในชุมชน ทำให้เกิดความรักและหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง กระบวนการนี้ฝังค่านิยมทางวัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคม (habitus) ไว้ในตัวบุคคล และรับประกันความต่อเนื่องของสิ่งเหล่านี้ข้ามรุ่น การเสริมสร้างองค์ประกอบทางวัฒนธรรมร่วมกันและโครงสร้างทางสังคมอย่างต่อเนื่องนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของลิเกป่าในการสร้างซ้ำโครงสร้างทางสังคมของชุมชนและพัฒนาองค์ความรู้ การดำเนินการทั้งหมดนี้จะช่วยให้ลิเกป่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนและยังคงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความหมายต่อชุมชนต่อไป

3. บทสรุป (Conclusion)

"ทุนทางวัฒนธรรม" เป็นแนวคิดสำคัญที่เสนอโดย ปีแยร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เพื่อทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ชนชั้น และอำนาจในสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่บทความวิชาการนี้นำมาวิเคราะห์ ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของจังหวัดกระบี่ โดยลิเกป่าคณะนี้ได้มีการสืบทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านกลุ่มบุคคลที่มีความรักและความมุ่งมั่น แม้จะไม่ได้สืบทอดทางสายเลือดก็ตาม

ลิเกป่าสะท้อนทุนทางวัฒนธรรมในสามมิติหลัก มิติแรกคือทุนทางวัฒนธรรมในสภาพฝังตัว ซึ่งเห็นได้จากความรู้และทักษะการแสดงอันหลากหลายของนักแสดง โดยเฉพาะนายตริก ปลอดฤทธิ หัวหน้าคณะ ผู้ได้รับการยกย่องเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ความสามารถเหล่านี้สร้าง "อุปนิสัย" ที่ยึดหยุ่น ทำให้คณะสามารถรักษารูปแบบดั้งเดิมพร้อมปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยได้ รวมถึงรสนิยมร่วมกันของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการแสดงนี้ ก่อให้เกิดความเหนียวแน่นทางสังคม มิติที่สองคือทุนทางวัฒนธรรมในสภาพวัตถุวิสัย ซึ่งปรากฏในวัตถุที่จับต้องได้ เช่น เครื่องแต่งกายที่มีเอกลักษณ์

เฉพาะตัวและวิวัฒนาการ เครื่องดนตรี และบทละครที่ดัดแปลงจากวรรณคดีรวมถึงการแต่งขึ้นใหม่ สิ่งเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญา การพัฒนาเวทีและพื้นที่การแสดงให้ทันสมัยก็เป็นการลงทุนเชิงกลยุทธ์เพื่อยกระดับประสบการณ์การรับชม และมีทิศทางการลงทุนทางวัฒนธรรมในสภาพสถาบัน ซึ่งได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการผ่านรางวัลและการยกย่องต่าง ๆ ที่คณะได้รับ เช่น รางวัลชนะเลิศจากการแข่งขัน และการยกย่องนายกรัฐมนตรีเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม รางวัลเหล่านี้เป็น “ใบรับรองความสามารถทางวัฒนธรรม” ที่ช่วยเพิ่มสถานะและความน่าเชื่อถือของคณะ นอกจากนี้ การที่ลีเกปาถูกนำไปใช้เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยและได้รับการยอมรับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมก็เป็นการสร้างทุนในสภาพสถาบันเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ลีเกปาต้องเผชิญกับความท้าทายจากความนิยมที่ลดลงและการขาดแคลนผู้สืบทอด ดังนั้น เพื่อความยั่งยืนในอนาคตจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและผู้นำชุมชน มีการปรับตัวด้านเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอให้เข้ากับสื่อสมัยใหม่ รวมถึงการบูรณาการเข้ากับหลักสูตรการศึกษา และการต่อยอดในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึกและเส้นทางท่องเที่ยว การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยให้ลีเกปาสามารถส่งผ่านและสร้างซ้ำทางวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่องและแข็งแกร่งต่อไป

4. เอกสารอ้างอิง (References)

- Anukul, P. (2013). *Management for the preservation of folk performance art: A case study of Likay Pa, Ruammit Banthoengsin troupe, Krabi Province*. [Master's thesis, Thammasat University]. [in Thai]
- Caims, S. (2019). “What is cultural capital?”.
<https://www.culturallearningalliance.org.uk/what-is-cultural-capital/>
- Changsarn, T. (2013). Guidelines for the conservation and development of Likay Pa in Nakhon Si Thammarat Province. *Journal of Yala Rajabhat University*, 8(1), 76–88. [in Thai]
- Department of Cultural Promotion. (2025). *Likay Pa. ICH Thailand*.
<https://ich-thailand.org/heritage/detail/629d76f2472e28a00d0ba9fbKittikorn>. [in Thai]
- Kaentong, P., Yodnil, S. & Kosaiyawat, S. (2019). The value of Likay for social development. *Journal of Education and Social Development*, 15(1), 48–61. [in Thai]
- Meksuwan, P. (2023). *Photographic record of the Likay Pa performance by the Ruammit Banthoengsin troupe*. (2023, May 24). At the Likay Pa Folk Artist Learning Center, Khok Yang subdistrict, Nuea Khlong district, Krabi Province. [in Thai]
- Prasansakthawee, W. (2017). *The management of lifelong education using the cultural capital of the Nyahkur ethnic group*. [Doctoral dissertation, Srinakharinwirot University]. [in Thai]
- Sornpradit, C. (2008). *The study and development of the potential of southern folk performance arts: A case study of Likay Pa and Suat Malai*. Research Report, Office of the National Culture Commission. [in Thai]

- Wiboonsri, K. (2009). *Likay Pa Performance Art in the Western Coastal Area: A Case Study of Krabi Province*. [Master's Thesis, Sukhothai Thammathirat Open University]. [in Thai]
- Yaemsunthorn, R. (2023). *Enhancing understanding to prevent ageism against the elderly through Likay Pa performance for students aged 11–12*. [Master's thesis, Srinakharinwirot University]. [in Thai]